

**L'«Eixida
pedagògica» de
1925: crònica d'un
viatge pedagògic**

Francesca Comas i
Rubí
*Universitat de les
Illes Balears*

Educació i Cultura
(2003), 16:
77-92

L'«Eixida pedagògica» de 1925: crònica d'un viatge pedagògic

The «Eixida pedagògica» of 1925: pedagogical travel cronic

Francesca Comas i Rubí
Universitat de les Illes Balears

Resumen

En el presente artículo se analiza un episodio singular para la renovación educativa sucedida en Baleares durante el primer tercio del siglo XX: la concesión y realización de una beca de la JAE a un grupo de maestros de las Islas bajo la dirección del inspector Joan Capó. Diez maestros de Mallorca e Ibiza viajaron a Francia, Bélgica y Suiza en 1925, visitando instituciones educativas, asistiendo a cursos y conferencias, y conociendo, en definitiva, el panorama educativo europeo de ese momento. Conocer este viaje, excepcional tanto por sus características como por la calidad de los conocimientos generados, resulta imprescindible para entender la renovación pedagógica sucedida en Baleares antes de la guerra del 36.

Summary

This article analyzes a singular episode about the educational renovation in Balears, that happened during the first third of the twenty century: the scholarship managed by JAE to a bunch of teachers of the Islands, under the support of the inspector Joan Capó. Ten teachers of Mallorca and Ibiza travelled to French, Belgium and Switzerland in 1925, they visited educational institutions and assisted to curses and conferences that allowed them to know the european educational perspective in that moment. To know this exptional trip, for this characteristics and for the knowledges built, is quite essential to understand the pedagogical renovation in Balears before the war of 36.

Amb aquest títol —«Eixida Pedagògica»— el mestre Andreu Ferrer va encapçalar els articles sobre el viatge en grup de mestres de les Balears de l'any 1925, publicats a la revista artanenca *Llevant*.¹ He decidit encapçalar el present article amb el mateix títol, atès que l'objectiu del qual és el d'analitzar aquest viatge pedagògic dins el vertigen dinamitzador i renovador del primer terç del segle XX. L'episodi de què us parlaré respondrà, com tants d'altres, a la iniciativa de l'inspector Joan Capó. Es tracta d'un viatge pedagògic

¹ Faig referència als articles titulats «Eixida pedagògica», dels números 306 a 318 de l'esmentada revista, corresponents als mesos de maig, juny, juliol i agost de 1925.

que dirigí l'any 1925, en el qual prengueren part un grupet de mestres inquiets que representaven, en aquell moment, les ànsies renovadores del magisteri de les Balears.²

Els viatges a l'estranger per ampliar estudis foren una de les estratègies de modernització —de clara influència institucionista— més consolidades abans de la guerra del 36. De fet el mateix Estat disposava d'un organisme jurídic ministerial encarregat de dinamitzar aquesta modernització científica a través, entre d'altres actuacions, d'una política de pensions (beques), delegacions i missions a l'estranger. L'organisme jurídic al qual faig referència fou la JAE (Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas), creada per RD d'11 de gener de 1907.³ Des de l'any de creació i fins que la Guerra Civil acabà amb aquest ambiciós projecte d'apropar Espanya a l'Europa més moderna, la JAE concedí milers de beques —individuals o en grup— a diferents col·lectius professionals, d'entre els quals el relacionat amb la pedagogia —mestres, professors de Normals, inspectors, etc., fou el més nombrós, amb clara diferència.

L'inspector Joan Capó ja havia gaudit d'una beca de la JAE —l'any 1921 visità institucions educatives a França, Bèlgica i Suïssa—⁴ quan inicià les gestions pertinents per aconseguir que la Junta li concedís una beca en grup exclusivament per a mestres de les Balears. No s'havia concedit, fins aleshores, cap beca per a un grup de mestres d'una província —els grups es formaven amb mestres de diferent procedència—, però la tasca dinamitzadora duta a terme per Joan Capó des de la Inspecció de Balears i els efectes que havia provocat sobre el magisteri de les Illes, fou decisiva perquè la JAE fes una excepció.

Fou d'aquesta manera com l'any 1925 la Junta permeté a l'inspector Capó escollir un grup de mestres de les Illes per realitzar una excursió semblant a la que ell mateix havia efectuat quatre anys abans. L'elecció dels becats o pensionats aniria a càrrec del mateix inspector, així com la direcció del grup, mentre que la Junta s'encarregaria de sufragar totes les despeses del viatge i d'assessorar-los en tot el que fes falta.

Els preparatius del viatge

El mes d'abril de 1925, Joan Capó adreçà una proposta a la JAE on constava el nom dels mestres que, segons ell, podrien formar part del grup. Tots eren joves i gaudien d'un expedient brillant. Tots ells, endemés, havien participat en les nombroses activitats de formació del professorat que l'inspector havia promogut des del Museu Pedagògic, tals com xerrades o cursets de perfeccionament. Així mateix, tots havien merescut informes de lloança i vots de gràcies de la Inspecció Provincial de Balears en les seves visites regulars. Estaven, per tant, entre els millors i més renovadors mestres de les Illes, i, en conseqüència, eren els que podien aprofitar millor les observacions a l'estranger i la posterior difusió d'aquestes entre els seus companys.

² Tenim notícia d'aquest viatge en algunes biografies dels pensionats en qüestió. Vegeu: COLOM CAÑELLAS, A. J. *Joan Capó i Valls de Padrinas. Un temps, uns fets*. Palma de Mallorca: UIB-Ajuntament de Felanitx, 1993.

SANCHO ORELL, M. I. *El mestre Andreu Ferrer i l'ensenyament a Artà (1916-1928)*. Palma de Mallorca: ICE-UIB, 1984.

VILAS GIL, Joaquim Gadea Fernández. *La vida d'un mestre*. Eivissa: UIB-Institut d'Estudis Eivissencs, 1995.

³ Vegeu: *Gaceta de Madrid*, 18 de gener de 1907.

⁴ Vegeu: *Expedientes de los pensionados por la JAE: Capó y Valls de Padrinas, Juan*. C-30-220, Archivo JAE. Biblioteca de Pedagogía del CSIC.

Seguint la proposta que féu Joan Capó, la Junta pensionà un total de deu mestres: Francisca Catany Mascaró, mestra nacional de Lloseta; Josefina Estades Alcover, mestra nacional de s'Arenal; Anita Juan Alemany, mestra nacional de Campos; Joana Salvà Bolívar, mestra nacional de Deià; Rafel Colom Pons, mestre nacional de Bunyola; Andreu Ferrer Ginard, mestre nacional d'Artà; Joaquim Gadea Fernández, mestre nacional de Sant Carles de Peralta; Miquel Riera Perelló, mestre nacional de Sineu; Antoni Salleras Oliver, mestre nacional de Búger; Antoni Vidal Pons, mestre nacional de Palma.

Aprovada la formació de l'esmentat grup, la subvenció que s'acordà concedir a cada un dels pensionats fou de 1.000 pessetes, equivalents a vint-i-cinc pessetes diàries durant els dos mesos que estava previst que duràs el viatge. Els mestres haurien de portar un diari del viatge —del qual malauradament no es guarda cap exemplar a l'arxiu de la JAE— que presentarien al seu retorn.⁵

A principis de maig de 1925, designades les pensions i, per tant, format el grup de mestres de les Illes, l'inspector Capó els reuní en un dinar amistós al Gran Hotel per començar a familiaritzar-se entre ells i iniciar una primera planificació del viatge.⁶

El grup sortí del port de Palma pocs dies després, dirigint-se cap a Barcelona i després Madrid, on arribaren el 17 de maig de 1925. Durant els tres dies següents, els mestres pensionats visitaren la Junta para la Ampliación de Estudios, on foren rebuts per Adolfo Bufla i Luis Álvarez Santullano, el Grupo Escolar Cervantes, l'Instituto-Escuela de segona ensenyança, la Residencia de Señoritas, l'Escola Superior de Magisteri, l'Exposició d'Art Regional, el Ministeri d'Instrucció Pública, el Museu del Prado, el Palau Reial, San Francisco el Grande, etc. A la Residencia varen tenir el privilegi de poder assistir a una conferència de José Ortega i Gasset, professor de Filosofia de la Universitat i membre del Patronat de la *Residencia*. El tema del qual tractà a la seva intervenció fou «Antropología filosófica: el hombre interior, de los sentimientos y especialmente el amor», que agradà molt als nostres mestres. Quant a la visita a l'Instituto-Escuela, el mateix mestre Vidal ens diu: «Fuimos amablemente recibidos por don Luís Zulueta y por los directores del Instituto-Escuela: D. José Sánchez Pérez (de la parte del Instituto), y Dª María de Maeztu (de la Escuela primaria), quienes sirviéndonos de cicerones nos enseñaron las dependencias del Instituto y nos permitieron la asistencia a algunas clases, pudiendo, de esta manera, hacernos cargo de cómo se da la enseñanza en este centro.»⁷

El darrer dia d'estada a Madrid abans d'iniciar el viatge cap a l'estranger, els pensionats visitaren el Ministeri d'Instrucció Pública, on foren rebuts pel subsecretari d'Instrucció Pública, el director general de Primera Ensenyança, i el cap de Comptabilitat. Així mateix, no passaren per alt l'oportunitat d'arribar fins a l'Escuela de Estudios Superiores del Magisterio, on foren rebuts pel pare de l'inspector Fernando Leal, Teodosio Leal, que era professor de l'esmentat centre.

⁵ Malgrat que no es guardin aquests diaris de viatge, en sabem molts de detalls gràcies al fet que alguns dels mestres pensionats es comprometeren a enviar cròniques a diferents periòdics de les Illes. Joan Vidal Pons envià la informació pertinent a *La Almudaina*, Joaquim Gadea publicà el seu diari de viatge al *Diario de Ibiza*, Andreu Ferrer va escriure alguns articles a la revista artanenca *Llevant*, que ell mateix dirigia, i Antoni Salleras ho féu al *Correo de Mallorca*. A partir d'aquests articles ens ha estat possible reconstruir amb prou detall el transcurs del viatge i les observacions fetes pels mestres de les Illes.

⁶ Vegeu: *La Almudaina*, Palma de Mallorca, 12 de maig de 1925.

⁷ Vegeu: MESTRE, A. «Impresiones de viaje». *La Almudaina*, Palma de Mallorca, 27 de maig de 1925, cit. pàg.1.

L'estada a França, Bèlgica i Suïssa

El dia 21 de maig ja eren a Sant Sebastià, on arribaren des de Madrid, tot passant per Valladolid, Dueñas, Venta de Baños, Burgos i Vitòria. Travessada la frontera amb França, el primer destí del grup fou Burdeos. Iniciaren aquí l'itinerari del viatge, que de forma esquemàtica però exhaustiva, es recollí a la memòria de la JAE corresponent a aquell any.⁸

⁸ Segons consta a la memòria anual de la JAE, l'itinerari del viatge en grup dirigit per Joan Capó i format per nou mestres mallorquins i un d'eivissenc, fou el següent:

«Día 21 de mayo. San Sebastián.

Día 22 de mayo. Burdeos.

Día 23 de mayo. En Burdeos. -Paseo por la ciudad. El Garona y su tráfico. Visita al Consulado. La Catedral de San Andrés. La Torre Pey Berlant. La Basílica de San Miguel. Escuela de niños en la calle de Paul Bert. Conferencia de M. Duffieux sobre orientación profesional.

Día 24 de mayo. Paseo por el puerto. El Jardín de plantas. El monumento a los Girondinos. Museo de Pintura y Escultura. Visita a jardines municipales para niños.

Día 25 de mayo. Grupo Escolar Godard. Una sesión de canto. Lectura comentada. Examen de los cuadernos escolares. Escuela de Reeducción de inválidos. Salida para París. La llanura francesa. Los ríos mansos.

Día 26 de mayo. De viaje. -Restos de la Gran Guerra. La región industrial y carbonífera. Llegada a Bruselas. Ruenión en casa de la inspectora Mme. Daems-Bries. El Director general de Enseñanza de Bruselas.

Día 27 de mayo. Bruselas. En Bruselas. -M. Devogel "Jardins d'enfants" de la rue des Fleuristes. Trabajos de los niños: juegos-cantos. Material de enseñanza. Cuidados higiénicos. "Jardins d'enfants" de Sachen, acompañados de la inspectora Mme. Dutermé.

Día 28 de mayo. "Jardín d'enfants" de la rue Saint Guislain. Sección de tamaño, color y forma. La sopa escolar. Museo Real de Pintura y Escultura. La Escuela Flamenca. Concierto en el Parque.

Día 29 de mayo. "Jardín d'enfants" de la rue de Canon. Lecciones prácticas ante las inspectoras y compañeros. La "Creche" de la rue Charpentiers. Su organización por Mme. Van Capelle. "Jardín d'enfants" de la rue Cureghem.

Día 30 de mayo. Escuela Normal froebeliana. Clases y organización. Las normalistas haciendo prácticas en la Escuela-jardín aneja.

Día 31 de mayo. Iglesias y monumentos: Santa Gúdula, San Miguel, Notre Dame des Victories. El Gran Sablon. Le Petit Sablon, Jardín de Lacken.

Día 1 de junio. Lovaina. -Reconstrucción de la ciudad. La Colegiata de San Pedro. Palacio de Justicia. Monumento de Remy. Malinas. Monumento a Margarita de Austria. El Hotel de Ville. La Torre de la Catedral. Concierto de carillón.

Día 2 de junio. Bruselas. -Escuela primaria núm. 2 de la rue Haute. Su organización: 760 alumnos, 22 clases ordinarias y cuatro especiales. El Jardín Botánico y Museo de maderas. Conversación de M. Moll, director general de Justicia, sobre Protección de la Infancia.

Día 3 de junio. Amberes. -El Palacio Real. La Bolsa. La Catedral y sus Rubens. La fuente Rambeau. El puerto. El Museo Steen. EL Museo Plantin. El Museo Foklore. El Parque Zoológico.

Día 4 de junio. Bruselas. -Escuela de niñas núm. 15, rue Haute.

Día 5 de junio. Escuela de niñas núm. 19, rue Veronese. Escuela media Bd. Cloris.

Día 6 de junio. Escuela "d'enfants de Justice" en Moll. Establecimiento central de Observación en Namur.

Día 7 de junio. La copa Gordon Benet.

Día 8 de junio. Escuela de niños núm. 10, rue Rollebeck. M. Smelten nos explica su organización. Aplicación del método Decroly a la Escuela elemental. Sociedades de Antiguos alumnos y de Amigos de la escuela. La Clínica de Shaberkek. Piscinas de natación.

Día 9 de junio. Escuela de niños núm. 3. La obra de protección a la infancia. Escuela al aire libre de Uccle.

Día 10 de junio. Escuela Normal de Maestras. Granja-Escuela de Waterloo. El campo de batalla. Explicación del panorama por M. Schepers.

Día 11 de junio. En 4º grado y la escuela Morichard. Los baños públicos municipales. Insituto de M. Decroly en Uccle. Conferencia de M. Decroly sobre su sistema y principios que la fundamenta. Exposición de material de enseñanza. Los "Foyers des Orphelins".

Día 12 de junio. Escuela Normal "Charles Buls". Su organización. La Escuela primaria aneja. Visita a la Casa-Ayuntamiento de Bruselas y la Casa del Rey.

- Día 13 de junio. Escuela media de niñas de Sant Guilles. Museo del Congo.
- Día 14 de junio. Lieja y Spa.
- Día 15 de junio. Bruselas. -Instituto Normal Superior de economía “ménagère” de Lacken. Conferencia por De Vuyst. La pedagogía del sentido común. La Granja y la escuela. Decroly de la rue del Ermitage. Los centros de interés.
- Día 16 de junio. Instituto médico pedagógico de Santa Isabel en Rixensart. La Escuela de Agricultura de Vilvorde.
- Día 17 de junio. Escuela “ménagère rotulante” en Bonsbrougue. Su organización y funcionamiento. Excursión a Brujas.
- Día 18 de junio. Brujas. -Paseo por la ciudad. Notre Dame. “L’Hôtel de Ville”. El Hospital de San Juan. Gante. La Catedral de San Pavon. El Hotel de Ville. El beffroi.
- Día 19 de junio. Escuela-jardín de Anderlesh. Visita de despedida a M. Devogel.
- Día 21 de junio. Salida de Brujas. Los Ardenes. Luxemburgo. Strasburgo.
- Día 21 de junio. En Strasburgo. La Catedra. El Rin. Biel. Neuchatel. Ginebra.
- Día 22 de junio. En Ginebra. -Comienza la Semana Pedagógica española. Visita al Instituto J. J. Rousseau. Sesión de apertura: Discurso de M. Bovet. Introducción al cursillo por el señor Roselló. Conferencia de M. Claparède sobre Psicología aplicada. Visita al Hotel de Villa. Conferencia de M. Bovet sobre Pedagogía experimental. Conferencia de M. Malche sobre Pedagogía social. Recepción en casa de M. Claparède.
- Día 23 de junio. Visita a la “Maison des Petits”. Su organización y finalidades. Conferencia de M. Duvillard sobre la organización escolar suiza. Escuela primaria de Mall. Visita al Instituto Dalcroze.
- Día 24 de junio. Visita a la clase de anormales de Mlle. Descourdes. Visita a la Escuela de actividad manual. Conferencia de M. Malche sobre Ortografía francesa. Excursión en canoa por el lago Lemán.
- Día 25 de junio. Escuela al aire libre del “Bois de la Bâtie”. Conferencia de M. Piaget. La Sociedad de Naciones: su espíritu, su funcionamiento, su influencia en la vida internacional.
- Día 26 de junio. Visita al Laboratorio de Psicología experimental de M. Claparède. Experiencias de inmediata explicación. Curso de Psicoanálisis.
- Día 27 de junio. Visita al “Bureau” de referencias públicas. Seminario de Psicología. Sesión final de la Semana Pedagógica.
- Día 28 de junio. Salida para Lyon. Estancia en Lyon. Paseo por la ciudad.
- Día 29 de junio. Viaje de Lyon a París. Llegada a París.
- Día 30 de junio. París. -Visita a M. Lapie, director general de Primera enseñanza de Francia. Escuela maternal de la rue Saint Denis. Visita al Museo de Artes y Oficios.
- Día 1 de julio. Escuela de niños de la rue Dussoubs. Su funcionamiento. Visita a la Exposición de Artes decorativas.
- Día 2 de julio. Visita a la Escuela de niñas de la rue Dussoubs. Su funcionamiento. Programas de trabajo. Visita al Museo de Cluny. Museo de Luxemburgo.
- Día 3 de julio. Escuela Superior municipal Turgot. Subida a la Torre Eiffel. Museo de Escultura comparada.
- Día 4 de julio. Escuela municipal Estienne. Museo del Louvre.
- Día 5 de julio. Palacio de Versalles. El Parque. Los Museos. Los Trianons.
- Día 6 de julio. Escuela Normal de Maestras del departamento del Sena. Bosque de Bolonia. Jardín de Aclimantación.
- Día 7 de julio. Escuela de Artes aplicadas a la Industria.
- Día 8 de julio. Visita a la Escuela Normal de Maestras de Fontenay aux Roses. Parque de Monceau.
- Día 9 de julio. Excursión a Fontainebleau.
- Día 10 de julio. Paseo por la ciudad. Librería Nathan. El Panteón. Parque de Monceau. El Cementerio del P. Lachaise.
- Día 11 de julio. Visitas de despedida a las autoridades.
- Día 12 de julio. Viaje a Montpellier.
- Día 13 de julio. En Montpellier. -Visita al Rector de la Universidad. La Inspección de primera enseñanza. Una Escuela primaria. El problema del lenguaje.
- Día 14 de julio. Visita a una Escuela de niñas. Viaje a Barcelona.
- Día 15 de julio. En Barcelona. -Visita al señor Rector de la Universidad. Visita al Ayuntamiento. Visita al Grupo Baixera. Al Tibidabo.
- Día 16 de julio. Escuela de mar. Las colonias escolares de Madrid en Barcelona. Escuela del Bosque en Montjuic. Grupo escolar en construcción de Sans.
- Día 17 de julio. Escuela de Guinardó. Escuela de Farigola. Instituto de Cultura y Biblioteca popular de la Mujer. Instituto de orientación profesional.
- Día 18 de julio. Regreso a Mallorca.»

Vegeu: *Memorias de la JAE (cursos 1924-1926)*, tomo 10, Madrid 1927, cit. pàg. 149-156.

A Burdeus sols hi estaren quatre dies, però foren suficients per realitzar nombroses visites, i per adonar-se —probablement alertats per Joan Capó—, de l'excessiu reglamentarisme de les escoles franceses, subjectes a un reglament rígid. Visitaren algunes escoles com la de la rue Paul Bert, o el Grup Escolar Godard, on assistiren a una sessió de cant i lectura comentada. S'han de destacar les facilitats que els proporcionà l'inspector Mr. Paul Charles, així com la conferència que pronuncià expressament per a ells el cap del Servei d'Orientació Professional de Burdeus, Mr. Duffieux, a l'esmentada escola de la rue Paul Bert. D'aquesta interessant conferència ens parla una de les cròniques del viatge amb les paraules següents:

«Hasta hoy, puede decirse, el educador consideraba al niño como un ser aislado, cuando, en realidad, es un elemento de la sociedad a la que tendrá que integrarse, desempeñando una función, ejerciendo un oficio.

Por lo tanto, es preciso que se estudien las aptitudes y condiciones físicas y psicológicas de cada alumno para cuando llegue la hora aconsejarle el oficio o carrera que más se adapte a su carácter y a sus condiciones.

Esto es la Orientación Profesional; y Mr. Duffieux, que, además de competente en la materia, es un experimentado maestro (dirigió, durante muchos años, la Escuela graduada de la calle Leonard Lenoir), explicó, con ejercicios prácticos, la manera de estudiar las aptitudes y cualidades del niño.»⁹

També varen poder observar el funcionament d'un centre de reeducació professional, l'Escola Pràctica i Normal de reeducació professional dels mutilats de guerra. Europa acabava de sortir de la primera guerra mundial, i no sols era el paisatge natural i urbà el que estava destruït, també molts d'homes havien sofert mutilacions durant la contesa bèl·lica, a conseqüència de les quals no podien tornar a treballar a les seves feines habituals. Per solucionar aquest problema es crearen diferents programes de reeducació a França, dotant centres taller d'aparells especials per a l'aprenentatge dels obrers mutilats. Amb els anys, però, aquests centres s'obriren a un alumnat més ample, com pogueren comprovar els pensionats de les Illes durant la seva visita.¹⁰

Igualment que ho farien en tots els indrets visitats, aprofitaren l'estada a Burdeus per conèixer alguns punts d'interès, tals com el Jardí Botànic, la torre Pey Berlant, el Museu de Pintura i Escultura, el monument als Girondins, la catedral de Sant Andreu, o l'església de Sant Miquel, ambdues d'estil gòtic.

Malgrat que haguessin pogut observar molts d'altres centres educatius a Burdeus, el 25 de maig el grup va seguir el seu itinerari cap a París, on sols feren una breu parada, ja que el destí següent no era la Ciutat de les Llums, sinó Brussel·les. L'estada a la capital de França —on tornarien més endavant— fou sols d'unes hores. Sortiren de París, doncs, ansiosos de poder-hi tornar amb més temps.

A la capital de Bèlgica hi arribaren el dia 27 de maig, amb tren, havent passat abans per nombrosos pobles semidestruïts per la guerra. A l'estació els esperava Mme. Daems, inspectora de l'ensenyança femenina a Brussel·les, a la qual molts d'ells ja coneixien, atès

⁹ Vegeu: MESTRE, A. «Impresiones de viaje». *La Almudaina*, Palma de Mallorca, 6 de juny de 1925, cit. pàg. 1.

¹⁰ *Ibidem*, cit. pàg. 1.

que havia viatjat a Mallorca juntament amb Mr. Slyus alguns anys abans, fermant una bona amistat amb l'inspector Capó. Mme. Daems els esperà acompanyada per la seva neboda Mlle. Noémie Bries, secretària de la Direcció General d'Ensenyança de Brussel·les, a més d'altres professionals interessats a conèixer els mestres de les Illes, com Ricardo Aznar, publicista espanyol i professor de les Universitats de Mons i Lieja. La rebuda fou, sense dubte, molt familiar. No debades Mme. Daems recordava l'hospitalitat amb què havia estat acollida a Mallorca per Joan Capó. Gràcies a la bona relació de tots dos inspectors, el grup de mestres de les Illes va tenir a Brussel·les una excel·lent amfitriona, que es va desviure amb atencions cap als nostres pensionats. L'any 1929, quan els mestres que havien format part d'aquest grup de pensionats, varen tenir notícia de la mort de la inspectora Mme. Daems —«Madame», com l'anomenaven ells— li dedicaren un número exclusiu de la revista *El Magisterio Balear* com a homenatge.¹¹ En aquesta publicació trobam nombroses al·lusions a l'hospitalitat de la inspectora amb els mestres de les Illes. Per exemple, Francisca Catany recordava que:

«En su casita típica de un solo piso de la Avenida Ducpetiaux, en Saint Guilles, nos sentíamos “ad home”; su hogar fué nuestro hogar durante los días que permanecemos en el país belga. Aunque los maestros estaban alojados en un hotel y las maestras en una pensión para señoritas, las reuniones del grupo de pensionados tenía lugar familiarmente en el coquetón saloncito, en el artístico comedor, o sencillamente en la terraza del jardín de casa Madame Daems.»¹²

La Societat de Paidotècnia organitzà, en honor del grup de mestres de les Illes, un solemne acte de benvinguda, al qual assistiren personalitats del nivell de Mr. Devogel, director general d'Ensenyament del Govern de Bèlgica, Mr. Nyns, president de la Societat, Mr. Dahlem, secretari, o el doctor Decroly, que també va voler demostrar la seva disponibilitat als nostres mestres.

Mr. Nyns agraï la visita dels mestres de les Illes, com també l'hospitalitat amb què foren rebuts els pedagogs belgues que havien visitat Mallorca abans, tot lloant la tasca i els mèrits pedagògics de Joan Capó, a qui tenien en altíssima consideració a Bèlgica.

¹¹ En aquest exemplar de *El Magisterio Balear* es poden llegir els articles següents, tots ells adreçats a la memòria de Mme. Daems:

CAPÓ, J. «Madame Daems gran amiga de Mallorca». *El Magisterio Balear*, núm. 261, Palma de Mallorca, 25 de novembre de 1929, pàg. 369-370.

CATANY, F. «Reuerdo». *El Magisterio Balear*, núm. 261, Palma de Mallorca, 25 de novembre de 1929, pàg. 370-372.

COLOM, R. «In memoriam». *El Magisterio Balear*, núm. 261, Palma de Mallorca, 25 de novembre de 1929, pàg. 374.

GADEA, J. «Abro con pena mi Diario de excursión del año 1925 y leo: «20 junio 1925». *El Magisterio Balear*, núm. 261, Palma de Mallorca, 25 de novembre de 1929, pàg. 372-373.

VIDAL, J. «In memoriam». *El Magisterio Balear*, núm. 261, Palma de Mallorca, 25 de novembre de 1929, pàg. 373-374.

JUAN, A. «Evocando a Madame Daems». *El Magisterio Balear*, núm. 261, Palma de Mallorca, 25 de novembre de 1929, pàg. 374-375.

FERRER, A. «Un recuerdo». *El Magisterio Balear*, núm. 261, Palma de Mallorca, 25 de novembre de 1929, pàg. 375-376.

ESTADES, J. «Un recuerdo». *El Magisterio Balear*, núm. 263, Palma de Mallorca, 9 de desembre de 1929, pàg. 385-386.

¹² Vegeu: CATANY, F. «Reuerdo»..., cit. pàg. 371.

Mr. Nyns féu saber als mestres pensionats que s'havien de considerar privilegiats per tenir un inspector de les característiques de Joan Capó, la qual cosa provocà les entusiasmes ovacions d'aquests.

L'estada a Bèlgica fou intensa. El grup visità algunes cases bressol o «crèches» (rue Charpentiers, rue Rasière...), nombrosos jardins d'infants (rue des Fleuristes, Sachen, rue Saint Guislain, rue de Canon, rue Cureghem...), escoles primàries de nins i de nines (núm. 2 de la rue Haute, núm. 10 de la rue Rollebeck, núm. 15 de la rue Haute, núm. 19 de la rue Veronese...), escoles d'ensenyança mitjana (Saint Guilles, Bd. Cloris...), escoles decrolynianes (Uccle i rue de l'Hermitage), Escoles Normals, granges escoles, escoles domèstiques o «ménagère» (agrícoles, retolants...), instituts mèdics, etc. A més, aprofitaren l'estada a Bèlgica per recórrer algunes de les poblacions més importants (Anvers, Bruges...), i visitar-hi els principals edificis, monuments i museus.

A les «crèches», s'hi recollien els infants fins als dos anys, normalment fills de pares obrers que no tenien on deixar els fills en hores de feina. La Societat Protectora de la Infància de Brussel·les, fundada l'any 1866, havia fundat nombroses «crèches» als barris més pobres de la ciutat. Fou el mateix president de la Protectora, Mr. Janssen, qui, juntament amb la directora del centre, Mme. Van Cappellen, els explicà el funcionament de la «crèche» de la rue Rasière. Els infants necessitaven una sèrie d'acreditacions per poder accedir-hi, tals com estar vacunats, ser fills de pobres —si no ho podien demostrar havien de pagar una quota—, i ser fills de mares que treballaven durant tot el dia. Els infants que reunien aquestes condicions podien entrar a la casa bressol, on gaudirien de tota casta de mesures medicohigièniques. La dotació de personal mèdic era habitual a les cases bressol. A les ordres del metge hi solia haver una infermera, que duia a terme tasques més pròpies de les actuals assistents socials, atès que s'informava de la situació socioeconòmica dels pares, necessitats familiars, etc., a més de la seva dedicació diària als infants de la «crèche». Si la infermera ho trobava necessari, informava el metge de la situació d'algunes famílies, i aquest hi anava gratuïtament. A les mares embarassades les visitaven regularment, regalant-los un bressol per al nadó —que portava el nom de la persona que l'havia pagat, ja que les «crèches» eren institucions particulars sostingudes per donatius—, i proveïnt-les d'un litre de llet diàriament.

Els mestres de les Balears quedaren força impressionats després d'observar el funcionament no sols d'aquesta casa bressol, sinó d'altres que també visitaren. Es varen convèncer que el benestar social era necessari, i que no sols era possible per a les famílies riques, sinó que també es podia fer factible entre les més humils, com feien a Brussel·les.

Els jardins d'infants foren també admirats pels nostres mestres, no debades visitaren els més importants de Brussel·les. Les visites anaren acompanyades d'explicacions detallades sobre el funcionament, els mètodes i l'organització general del jardí de nins, ja que les realitzaren de la mà de la inspectora d'aquests tipus de centres, Mme. Duterme, aprofitant la mateixa visita d'un grup d'inspectors de diferents províncies espanyoles que viatjaren pensionats per la JAE en aquelles mateixes dates. Entre les cases bressol de la rue des Fleuristes, rue Canon, rue Cureghem, i la de Sachen, els mestres de les Balears observaren algunes lliçons pràctiques de cant i jocs. Així mateix, veren aplicar els principis i materials froebelianos —prou coneguts ja per tot arreu—, al jardí d'infants annex a l'Escola Normal froebeliana de Brussel·les. Durant un emotiu acte de benvinguda organitzat per la Societat de Paidotècnia, del qual ja hem fet esment, el director general d'Ensenyament del Govern de Bèlgica, Mr. Devogel, pronuncià una molt interessant i completa conferència sobre el funcionament dels jardins d'infants de Brussel·les, així com la metodologia per a l'ensenyança dels pàrvuls.

Respecte a les escoles primàries, el més destacable, quant a l'organització, seguia sent la graduació de l'ensenyança, així com la limitació del nombre d'alumnes per mestre. Les escoles de nines, per la seva part, continuaven impartint programes diferenciats dels que s'aplicaven a les escoles de nins, i seguien concedint una notable importància a l'ensenyança domèstica com a tasca fonamental i exclusivament femenina. Igualment, seguien funcionant les escoles *ménagère*, que els nostres mestres varen voler conèixer, i per les quals demostraren una certa admiració.

Malgrat que no en tinguem informació concreta ni detallada, sabem que algunes escoles mitjanes i Normals formaren part de l'itinerari del grup. També es visitaren centres per a anormals, instituts de reeducació de delinqüents (com per exemple l'escola «d'enfants de justice» de Moll), instituts medicopedagògics (com el Santa Isabel de Rixensart), escoles d'agricultura (com la de Vilvorde), etc.

Assistiren també a algunes conferències pronunciades per il·lustres pedagogs com Mr. de Vuyst, que els parlà de la pedagogia del sentit comú, o el mateix Decroly, que els explicà amb detall el seu sistema. La visita als diferents centres que dirigia el doctor Decroly era indubtablement obligada per a tots els viatgers. Malgrat que la primera impressió de Joan Capó davant el mètode decrolynià, observat durant el seu primer viatge l'any 1921, fos un tant escèptica, quatre anys després els mestres de les Balears semblaven més receptius. A Uccle i a la rue de l'Hermitage, el grup de pensionats gaudí de la privilegiada possibilitat d'observar *in situ* un dels mètodes pedagògics de més transcendència al segle XX. No ens ha d'estranyar, doncs, que aquests mestres, havent tornat del viatge, fessin servir alguns dels materials que havien vist a les escoles de Decroly, i, fins i tot, iniciassin la pràctica dels famosos centres d'interès.

No hi faltaren, durant els dies que el grup va romandre a Bèlgica, els pertinents itineraris culturals. Com si d'un grup de turistes es tractàs, els nostres mestres es delitaren observant monuments, esglésies, museus, hotels famosos, i altres construccions i monuments que els oferia el país. Realitzaren algunes excursions breus fora de Brussel·les, la qual cosa els permeté conèixer Anvers, Lovaina, Lieja, Spa, i moltes altres localitats belgues on es combinava la bellesa amb les restes de la destrucció bèl·lica.

Després d'acomiar-se de les persones que els havien atès durant els dies que varen estar a Bèlgica —Mme. Daems, Mr. de Vuyst, Mr. Devogel..., el grup partí cap a Bruges i Luxemburg, passant per les Ardenes, i d'allà a Estrasburg, on s'aturaren per visitar la catedral. Varen reprendre el viatge cap a Suïssa, entrant per Neuchâtel fins a arribar a Ginebra. El trajecte, novament realitzat amb tren, fou especialment emotiu per als viatgers, que contemplaren el paisatge suís extasiats per tanta bellesa.

A Ginebra, amb motiu de l'arribada dels dos grups alhora —el de mestres dirigit per Joan Capó, i el d'inspectors també pensionat per la JAE— l'Institut J. J. Rousseau va organitzar una «Setmana Pedagògica Espanyola». Un veritable privilegi, no hi ha dubte, que els mestres de les Balears varen tenir ocasió de gaudir, ja que varen poder assistir a les conferències dels pedagogs i psicòlegs més eminents d'aquells moments a Europa.¹³

¹³ Vegem, si no, el programa complet que l'Institut J. J. Rousseau preparà per als professionals espanyols:

«Lunes 22

Secció de apertura: Mr. Pierre Bovet, Director del Instituto J. J. Rousseau, i P. Rosselló, Inspector de la enseñanza, diplomado del Instituto (en español).

11,15 -Universidad (Aula 30) Psicología aplicada: Dr. Edouard Claparède.

A través d'aquesta anomenada «Setmana Pedagògica», com hom pot comprovar, no sols es visitaren les institucions pedagògiques més importants de Ginebra, com la *Maison des petits*, l'Escola d'activitat manual de Mr. Rauch, o algunes de les més representatives escoles primàries públiques, sinó que es pronunciaren nombroses conferències d'una qualitat extraordinària, atès el reconegut prestigi dels conferenciants i la novetat dels temes tractats. Així, doncs, homes com Malche, P. Bovet, P. Rosselló, E. Claparède, o J. Piaget posaren els seus darrers coneixements a l'abast dels nostres mestres. Probablement, cap dels deu mestres de les Balears que tingueren el privilegi de ser destinataris exclusius de la «Setmana Pedagògica Espanyola» arribà a adonar-se de les dimensions reals d'aquell esdeveniment. La possibilitat d'assistir a la «Setmana Pedagògica» els proporcionà, indubtablement, una formació molt més completa del que podrien haver obtingut a través de les esporàdiques visites que es realitzaven habitualment amb aquests tipus de pensions. A l'Escola Normal masculina i femenina de les Balears els havien parlat de la pedagogia i la psicologia experimentals, de la pedagogia social..., però a Ginebra foren els màxims representats d'aquestes disciplines els qui els oferiren, en exclusiva per a ells, el més important dels seus estudis, permetent-los participar dels seus coneixements. En una època en què al nostre país començaven a circular publicacions d'E. Claparède o J. Piaget, un grup de mestres de les Balears assistí a les conferències que aquests mateixos il·lustres personatges pronunciaren per a ells. Bovet els parlà de la pedagogia experimental, mentre que Claparède ho féu de la psicologia, tot explicant els darrers avanços que sobre aquests temes s'havien aconseguit a l'Institut J. J. Rousseau. Piaget, alhora, els parlà dels seus estudis sobre la psicologia de l'infant, i Saussure de la psicoanàlisi educativa. Tot un luxe,

14 en punto. -Excursión a través de la ciudad bajo la dirección de Mr. Guillaume Fatio. Punto de reunión Hotel la Ville.

17 -Universidad: Curso de Pedagogía Experimental: Mr. Bovet.

18 -Universidad: Curso de Pedagogía social: Mr. Malche.

21 - Recepción organizada por el Instituto J. J. Rousseau en la finca del Dr. Ed. Claparède, Champel 11.

Martes 23

A las 9 -Visita a la "Maison des petits", 9. Avenue de Champel, Mesemoiselles Audémars y Lafendel.

11 -Departamento de Instrucción Pública, Rue de l'Hotel de Ville. Conferencia Mr. Duillard.

14 -Visita a la Escuela primaria du Mail, Rue du Village Suisse. Conferencia del Sr. Malche sobre la Organización escolar en Ginebra (en español).

16 -Visita al Instituto Dalcroze.

Miércoles 24

A las 9 -Visita a la Escuela al aire libre del Bois de la Bâtie.

14 -Visita a la clase de anormales de Mlle. Desceuerdes.

16,15 -Seminario de Pedagogía en la Universidad. Mr. Malche.

20 -Excursión en canoa a la Belotte, organizada por la "Union des Instituteurs genevoise" y de las "Societes pedagogiques".

Jueves 25

A las 9 -Visita a la Escuela de la "Actividad Manual" de Mr. Rauch.

11,15 -En el Instituto. Curso Mr. Piaget: el pensamiento del niño.

16 -Visita y recepción en la Sociedad de Naciones. Explicaciones sobre su funcionamiento por los Sres. Madariaga, Azcárate y Pla (en español).

Viernes 26

A las 9 -Visita al Laboratorio de Psicología experimental del Doctor Claparède. Rue Charle-Bonnet, 4.

Sábado 27

16 -Curso de Psicoanálisis educativo por el Dr. de Saussure.

A las 11 -Seminario de Psicología Mr. Piaget.»

(Vegeu: MESTRE, A. «Impresiones de viaje». *La Almudaina*, Palma de Mallorca, 9 de juliol de 1925, cit. pàg. 1.).

no ens cansem de dir-ho, per a un grup de mestres de les Illes que, sota la tutela de l'inspector Capó, protagonitzarien, amb noms propis, la renovació pedagògica a casa nostra.

Mantenir un tracte personal amb el doctor Claparède, i fins i tot ser rebuts a casa seva, és un privilegi que pocs pensionats tingueren. Doncs bé, els mestres de les Balears, provinents de petites i humils escoles de poble, foren indubtables protagonistes d'una brillant recepció a la mansió senyorial que el doctor Claparède tenia a Ginebra, on també hi foren convidats homes com:

«Malche, Director General de Enseñanza; Arenzana, Cónsul de España, Bovet y Hochstelter, Director y profesor respectivamente del Instituto Rousseau, Azcárate y Pla, funcionarios de la Sociedad de Naciones, Hoyos Sanz, Profesor de la Escuela de Estudios Superiores del Magisterio de Madrid, y Rosselló, Inspector de primera enseñanza, dipomado del Instituto Rousseau.»¹⁴

Però si hi va haver un dia especialment emotiu durant el viatge, aquest fou el dia de sant Joan —24 de juny—, dia en què decidiren celebrar l'onomàstica del promotor i director del viatge, Joan Capó:

«Nuestro director de viaje, don Juan Capó, se ha hecho acreedor al más sincero agradecimiento. Siempre amable y paternal, se ha desvivido para que la excursión nos resultase lo más agradable y provechosa posible.

Queriendo demostrarle este nuestro agradecimiento, en el día de su onomástica le obsequiamos con un lunch.

Hubo entusiastas brindis y frases de cariño para el Sr. Capó, quien lo repetimos, ha sido para nosotros un celoso padre, un experto guía, y un cariñoso amigo.»¹⁵

Joan Capó havia dirigit l'expedició pedagògica per terres estrangeres amb entusiasme, mostrant-los tot el que ell havia tingut l'oportunitat de conèixer en el seu viatge anterior. Havia estat, tal com varen reconèixer els pensionats, un pare, un amic i un guia per a ells, de la mateixa manera que ho seguiria sent un cop tornassin a ser a les Illes, on continuaria la seva transcendental tasca dinamitzadora de la renovació pedagògica a casa nostra.

Conclusa la breu però intensa setmana ginebrina, els pensionats partiren cap a París, detenint-se un dia a Lyon, on ja començaren a observar les diferències entre les escoles vistes fins ara i les franceses, més limitades al reglament. Aquesta fou, en general, la impressió que els va causar l'escola pública francesa: el caràcter eminentment instructiu, el reglamentarisme, i la rígida disciplina, tot el contrari de l'escola belga o suïssa, més alegre i captivadora, però, sobretot, més educativa que no pas instructiva.

A París, hi estigueren dotze dies, després dels quals ja iniciaren el viatge de retorn cap a Barcelona i Mallorca. En general, de les escoles franceses, no en donaren gaire testimoni a la tornada del viatge, ja que comprovaren que la seva qualitat era irremeiablement inferior a la de les escoles belgues i suïsses. Això no obstant, hem de dir que realitzaren les suficients visites a centres educatius diversos per fer-se una idea completa de la manera com estava organitzada l'ensenyança al país veí.

¹⁴ *Ibidem*, cit. pàg. 1.

¹⁵ *Ibidem*, cit. pàg. 1.

Visitaren, doncs, algunes escoles maternals (rue Saint Denis), escoles primàries de nins i de nines (rue Dussoubs), escoles primàries superiors (Turgot), escoles professionals (escola municipal Estienne), i escoles normals (Escola Normal del Sena, Escola Normal Fontenay aux Roses).

Malgrat que la crítica generalitzada a tots aquests centres fos la mateixa —excessiu instructivisme i rígidesa reglamentària— alguns dels quals varen merèixer també notables lloances, com fou el cas de l'escola municipal Estienne, més coneguda com a Escola professional de l'Art i Indústria del Llibre. En aquest centre es preparava per a disset professions diferents, totes relacionades amb la indústria del llibre: tipografia, litografia, enquadernació, fotografia i derivats... Es tractava d'una escola de formació professional totalment gratuïta, absolutament pràctica —tots els aprenentatges es feien en tallers especialitzats, dels quals sortien els treballs dels alumnes—, i d'on sortien obrers de la indústria del llibre excel·lentment preparats.

Aquesta fou, sense dubte, l'escola que més cridà l'atenció als nostres mestres, ja que el record recent de les escoles belgues i suïsses enfosquia l'obra educativa francesa.

Però la inferioritat pedagògica d'aquest país enfront als altres llocs visitats es veia compensada amb una oferta cultural i arquitectònica gairebé insuperable. No debades París tenia fama de ser la capital més bella d'Europa. Els mestres de les Balears ho comprovaren al llarg dels dotze dies que varen romandre a la Ciutat de les Llums, visitant museus, exposicions i llocs d'interès com el Museu del Louvre, el Museu d'Arts i Oficis, el Museu Cluny, el Museu Luxemburg, el Museu d'Escultura comparada, la Torre Eiffel, el palau de Versalles, el parc de Monçeau, el Pantéon, el cementeri del pare Lachaise, el bosc de Bolonya, etc.

La darrera ciutat que tancà l'itinerari francès fou Montpeller, on foren rebuts pel rector de la Universitat, i per l'inspector en cap de Primera Ensenyança. No hi estigueren més d'un dia, motiu pel qual sols veren algunes escoles primàries no gaire diferents, quant a organització educativa, de les altres vistes fins ara a França.

De retorn a casa

El 14 de juliol sortiren de Montpeller en destinació a Barcelona, on estigueren fins el dia 18 del mateix mes, en què viatjaren cap a Mallorca, donant per finalitzada l'excursió. A Barcelona realitzaren algunes visites pedagògiques realment interessants, que no foren tan profitoses com haurien pogut ser a causa que tots els centres ja havien començat les vacances d'estiu. Sabem que el 15 de juliol realitzaren una sèrie de visites formals al rector de la Universitat de Barcelona i a l'Ajuntament, on foren rebuts pel batlle accidental en funcions aleshores, senyor Ponsà, tal com se'n féu ressò la premsa catalana:

«En viaje de estudios.

Ayer por la mañana cumplimentó al alcalde accidental señor Ponsà un grupo de maestros de Baleares que, acompañados por el Inspector de primera Enseñanza señor Capó han visitado, en viaje de estudios, los centros de enseñanza de Bélgica, Suiza y Francia, subvencionados por la Junta de Ampliación de estudios. El señor Ponsà ha dado las oportunas disposiciones para que puedan visitar las instituciones municipales de cultura.»¹⁶

¹⁶ Aquesta notícia, amb les mateixes paraules, es publicà en diversos diaris. Vegeu, per exemple, *Las Noticias*, 16 de juliol de 1925, cit. pàg. 3. També: *Diario de Barcelona*, 16 de juliol de 1925, cit. pàg. 15.

Malauradament, aquesta és l'única notícia que hem trobat a la premsa de Barcelona sobre la visita dels nostres mestres. El mateix dia 15 visitaren el grup escolar Baixeras, i el Tibidabo. Però el curs ja havia acabat. Segons consta a la revista *Baixeras*, publicada pel grup escolar del mateix nom, el dia 12 de juliol de 1925 s'havia celebrat la festa escolar de final de curs.¹⁷

El 16 de juliol visitaren l'Escola del Mar i l'Escola del Bosc de Montjuïc, on s'havien instal·lat unes colònies escolars d'intercanvi integrades per nins i nines de Madrid. Els nins estaven a l'Escola del Mar, mentre que les nines estaven a l'Escola del Bosc.¹⁸ Aprofitaren el final del dia per veure les obres del grup escolar de Sans, aleshores en construcció.

El darrer dia que passaren a Barcelona fou el 17 de juliol, que aprofitaren per visitar l'escola de Guinardó, la de Farigola, l'Institut de Cultura i la Biblioteca popular de la Dona, i l'Institut d'Orientació Professional de Barcelona.¹⁹ El dia 18 de juliol tornaren cap a Mallorca, donant per acabat el viatge.

A casa, no obstant això, s'iniciaria una segona tasca continuista d'aquest viatge, adreçada a difondre tot el que s'havia vist i après a l'estranger. Articles, conferències, pràctiques innovadores, etc.; els mestres que formaren aquest grup de pensionats dugueren a terme una lloable tasca a partir del seu retorn.

L'activitat més estretament relacionada amb el viatge —conseqüència directa de l'objectiu de difondre entre els mestres de les Balears els coneixements adquirits a l'estranger—, fou un cicle de conferències que realitzaren els mestres pensionats l'any següent. Així doncs, durant els dies 15 i 16 de febrer de 1926 se celebrà un cicle de conferències que, segons algunes publicacions com *El Magisterio Balear o La Almudaina*, tingueren una assistència massiva de públic.²⁰ Els temes que tractaren foren els següents:

¹⁷ Vegeu: *Baixeras. Publicación pedagógica semestral*, núm. 1, setembre 1925.

Malgrat que aquesta revista tingués la missió de recollir els esdeveniments més importants que es vivien al grup escolar, no fa esment, en cap moment, de la visita dels mestres de les Illes. Probablement el motiu l'hagim de cercar en el fet d'haver-se iniciat les vacances d'estiu quan es realitzà la visita, i, encara que el centre estigués obert i els permetessin visitar-lo, molts dels professors ja no hi devien ser.

¹⁸ De les colònies d'intercanvi amb Madrid, en parlaven contínuament tots els periòdics del moment. Els nins de Barcelona havien sortit, a principis de juliol, cap a Madrid, i s'instal·laren a El Escorial, mentre que Barcelona havia acollit els nins de Madrid. Segons es publicà al diari *Las Noticias*, la colònia de nins madrilenys instal·lats a l'Escola del Mar, estava dirigida per José Rodríguez i Epifanio Peña, ambdós de Madrid, ajudats per Ramon Monrós i Jaume Bech, de Barcelona (Vegeu: *Las Noticias*, 18 de juliol de 1925, pàg. 1).

No hem trobat cap notícia sobre les visites dels mestres de les Illes a l'Escola del Mar i a l'Escola del Bosc. De fet, la revista pedagògica *El Monitor* no esmenta, en cap moment, res de la visita dels mestres de les Illes a Barcelona. Aquest fet, però, no ens ha d'estranyar. Si el grup de mestres dirigit per l'inspector Capó hagués visitat Barcelona durant el curs escolar, i no en temps de vacances, li hauria estat molt més profitós, i la premsa, tant diària com especialitzada en temes pedagògics, se n'hauria fet un gran ressò. Però, acabades les classes, aquests centres sols restaven oberts per acollir colònies escolars, així que els nostres mestres probablement ni tan sols hi trobaren els mestres catalans que hi treballaven.

¹⁹ L'itinerari de visites realitzat durant els dies que estigueren a Barcelona el sabem gràcies a les Memòries de la JAE, com ja s'ha citat amb anterioritat. Vegeu: *Memorias de la JAE (cursos 1924-1926)*... cit.

²⁰ Vegeu: «Conferencias en el Museo Pedagógico». *La Almudaina*, Palma de Mallorca, 17 de febrer de 1926 i 18 de febrer de 1926, pàg. 1.

El Magisterio Balear de 1926 no es guarda en cap biblioteca de les Illes, però tenim constància que es publicà una ressenya de les esmentades conferències durant el mes de febrer de 1926 gràcies als retalls que guarden els descendents de l'inspector Capó, i que posaren a l'abast del Dr. Colom quan treballava la biografia de J. Capó. Vegeu: COLOM, A. J. *Joan Capó i Valls de Padrinas. Un temps, uns fets...*, op. cit.

- L'escola primària a França, Bèlgica i Suïssa. Conferència a càrrec de Joaquim Gadea.
- Decroly i el seu mètode. Conferència a càrrec de Francesca Catany.
- Ensenyança de la música a França, Bèlgica i Suïssa. Conferència a càrrec d'Antoni Salleras.
- Ensenyança de pàrvuls. Conferència a càrrec de Joana Salvà.
- Ensenyança de la dona. Conferència a càrrec d'Anita Juan.
- L'obra de protecció a la infància. Conferència a càrrec de Rafel Colom.
- Claparède i l'Institut J. J. Rousseau. Conferència a càrrec de Josefa Estates.
- La formació dels mestres a França, Bèlgica i Suïssa. Conferència a càrrec d'Antoni Vidal.
- Nous aspectes en el camp de l'educació. Conferència a càrrec d'Andreu Ferrer.

De totes maneres, les influències d'aquest viatge anaren molt més enllà de l'efecte que poguessin produir aquestes conferències. Seria molt llarg explicar quina fou l'aportació, a la teoria i la pràctica, dels mestres pensionats, atès que no parlem sols d'una activitat puntual, sinó d'una feina constant al llarg dels anys següents en molts de nivells. I al cap i a la fi, seria parlar no ja d'un viatge pedagògic, sinó de la consolidació del moviment de renovació educativa a casa nostra..., i aquest seria un altre episodi que, sense dubte, mereix un article a part.

Bibliografia

- COLOM CAÑELLAS, A. J. *Joan Capó i Valls de Padrinas. Un temps, uns fets*. Palma de Mallorca: UIB-Ajuntament de Felanitx, 1993.
- SANCHO ORELL, M. I. *El mestre Andreu Ferrer i l'ensenyament a Artà (1916-1928)*. Palma de Mallorca: ICE-UIB, 1984.
- VILAS GIL, *Joaquim Gadea Fernández. La vida d'un mestre*. Eivissa: UIB-Institut d'Estudis Eivissencs, 1995.

Fonts documentals

- Baixeras. Publicación pedagógica semestral*, núm. 1, setembre 1925.
- Diario de Barcelona*, 16 de juliol de 1925.
- El Magisterio Balear*, núm. 261 i 263, Palma de Mallorca, 25 de novembre i 9 de desembre de 1929.
- Expedientes de los pensionados por la JAE: Capó y Valls de Padrinas, Juan*. C-30-220, Archivo JAE. Biblioteca de Pedagogía del CSIC.
- Gaceta de Madrid*, Madrid, 18 de gener de 1907.
- La Almudaina*, Palma de Mallorca, dies 12, 27 de maig, 6 de juny, i 9 de juliol de 1925.
- La Almudaina*, Palma de Mallorca, dies 17 de febrer de 1926 i 18 de febrer de 1926.
- Las Noticias*, 16 i 18 de juliol de 1925.
- Llevant*, Artà, números 306 a 318 corresponents als mesos de maig, juny, juliol i agost de 1925.
- Memorias de la JAE (cursos 1924-1926)*, tomo 10, Madrid 1927.